

„Egy család életében sokféle támogatási formának kell megjelennie, olyanoknak is, amelyek arról szólnak, hogy ezeket az embereket emberszámba kell venni...”

A Biztos Kezdet program célkitűzése az, hogy hatékonyan avatkozzon be a családok és a családokban nevelkedő gyermekek érdekében, a szegénység és a kirekesztettség újratermelődésének megakadályozásáért. A program kidolgozó és megvalósítói különös hangsúlyt fektetnek a gyermeki jogok érvényesítésére, hiszen a gyerekek születésüktől fogva aktív szereplői a családoknak, a közösség, a társadalom életének. Magától értetődő, hogy minden gyereknek joga van a boldog gyermekkorhoz. A korai életévek ebből a szempontból is különös odafigyelést igényelnek, mivel ebben az életkorban alakul ki az alapja a későbbi iskolai sikernek és társadalmi részvételnek. A Biztos Kezdet Program¹ kapcsolódik a „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégiához. A programról beszélgettünk Szomor Éva koragyermekkori képességgondozó szakértővel.

Hol ismerkedett meg ezzel a programmal?

Angliában kidolgoztak egy programot, amely 1999-ben indult el és magyarul talán a „biztos kezdet” kifejezéssel írható le. Néhány évvel később, 2003-ban e program egyik szakértője itt járt Magyarországon. Általa megismertük az angliai – akkor még kezdeti – eredményeket, de azt követően módunk volt arra is, hogy elmenjünk Angliába, és a helyszínen ismerjük meg ezt a programot, illetve az addig elért eredményeket. Az akkori minisztérium megbízásából utazhattunk. Egy öttagú csapat jött létre, amely már önmagában mutatta azt, hogy itt egy komplex programról van szó. A csapatot – akik ezen a közel egyhetes angliai tanulmányúton vettek részt – különféle típusú szakemberek alkották, mint például az akkori Gyermek-egészségügyi Központ orvosa, az országos vezető védőnő, két vidéki város (Ózd, Vásárosnamény) eltérő feladatokat ellátó szociális szakembere és saját magam, aki koragyermekkori fejlesztéssel foglalkoztam. Az első látogatás alkalmával kiderült, hogy egy széles összefogást igénylő programról van szó. A vendéglátók elvittek a legkülönbözőbb helyszínekre, ahol az egzisztenciájukat veszítő ipari munkások éltek. Számos tönkrement fiatal életet lehetett látni Liverpoolban. Kicsit mást, de ehhez hasonlólt láttunk Manchesterben, ahol a migránsok életével, illetve a velük való foglalkozással ismerkedhettünk meg. Itt elsősorban színes bőrű, a volt angol

¹ A program célkitűzéseit lásd a keretes szövegben!

gyarmatokról érkezőkről volt szó, hiszen ők alkották itt a hátrányos helyzetű csoportokat. Voltunk a londoni, nagyon rossz állapotban lévő szegénynegyedben, ahol részben migránsok, de nagyobb mértékben a marginális helyzetű másodgenerációs színes bőrűek éltek. A látottak alapján világossá vált számunkra, hogy ez a program azért jött létre Angliában, mert az angol kisgyerekes ellátásban, abban az időben még csekély szerepet vállalt az állam. Volt néhány szociális támogatási forma a kisgyerekes ellátásra, ami néhány intézményt jelentett, de semmiképpen sem voltak bölcsődék, vagy ehhez hasonló, államilag támogatott rendszerek. Ez a program tehát azért jött létre – és ez tíz évvel később igazolódott is –, hogy megszülethessenek azok a gyermekcentrumok, amelyeknek a működését állami dotáció biztosítja. Ezeket a helyeken végül komplex programot, szolgáltatást biztosítottak a családoknak. Ezzel indult el ez a dolog.

Ezt a programot nem lehetett közvetlenül átvenni, már csak azért sem, mert nálunk a migránsokkal összefüggő problémák – noha már jelen vannak a hazai társadalomban – „nagyságrendjét” illetően más dimenzióról van szó. Ami a szegénykérdést illeti, ott már találhatunk hasonlóságokat...

Így van. A látottakat be kellett illeszteni egy olyan rendszerbe, ahol van bölcsőde, van államilag finanszírozott óvoda, de ugyanakkor mégiscsak az látszik, hogy szükség van egy ilyen programra. Bár a magyar óvodarendszer ugyan kiválóan működik, de jól tudjuk, hogy a nagyon rossz helyzetben lévő, nagyon alacsony iskolázottságú szülők gyermekeihez kevésbé jut el. Ennek több oka van, egyrészt az infrastrukturális problémák – ugyanis az utak, a tömegközlekedés néha megoldhatatlan helyzeteket teremtenek gyermekek utaztatásához –, másrészt pedig e családok szemlélete jelent akadályt. Ezen a területen itthon még nagyon sokat kell tenni, összehasonlítva az angliai helyzettel. Ott, a körülményektől függetlenül, mindenki számára egyértelmű volt, hogy a kisgyermeknek nem az a legjobb, ha otthon van az anyukájával a négy fal között, hanem pont ellenkezőleg. Igen ám, de mint utaltam rá, nálunk ehhez nem voltak meg a lehetőségek, éppen ezek miatt, másképpen kellett indítani a programot. Azt kellett látni, hogy nekünk van ugyan infrastruktúránk, tehát vannak óvodáink és bölcsődei férőhelyek, de vele párhuzamosan létezik az a szemlélet is, hogy a gyerek maradjon otthon.

Kihez tudott vagy tudtak fordulni annak érdekében, hogy a fejlesztés elindulhasson?

Akkoriban Csehák Judit vezetése alatt egy komplex feladatokat ellátó minisztérium működött, ahová a gyermek- és családgügyi problémák tartoztak. Ez a szervezet állt a háttérben. Nálunk van egy szemléletében kiváló koragyermekkori fejlesztő rendszer, ami alapvetően a fogyatékosokkal foglalkozik. Ezzel szemben semmi nem szólt azokról, akiknek egyébként semmiféle egészségügyi problémája nem volt, csak nagyon súlyos környezeti hátrányok közepette nevelkedtek.

Ön tehát eredetileg fogyatékos gyermekekkel foglalkozott, és ebből az irányból közelített a „többségi társadalomban” élő szegény családokhoz?

A BIZTOS KEZDET PROGRAM ALAPELVEI

Célok

A Biztos Kezdet program a gyermekszegénység kedvezőtlen következményeit és a gyermekek társadalmi kirekesztettségét kívánja visszaszorítani.

Középpontjában azok a szegénységben élő, 0–7 (ebből kiemelten 0–5) éves gyereket nevelő családok állnak, amelyek forrásaik szűkössége, valamint a jó minőségű szolgáltatások elérésének korlátozottsága miatt nem tudják a gyermek képességeinek maximális kibontakoztatását biztosítani.

A program elsődleges célja lehető legjobb esély biztosítása a készség-, képességek kibontakozásához, a lehető legkorábbi életkorban, azon gyerekek számára, akik a legnagyobb szegénységben élnek.

A program hosszú távú célkitűzése olyan gyerek- és családbarát szolgáltatási környezet kialakítása országos szinten, amely a szülők partneri bevonása és aktív részvétele mellett koragyermekkorban egyenlő esélyt biztosít a veleszületett képességek kibontakozásához, a minél korábbi – lehetőleg 3 éves kortól – óvodai részvételhez és a sikeres iskolakezdéshez.

A program alapelvei

A Biztos Kezdet egy koragyerekkori nevelésre, tanulásra, gondozásra vonatkozó filozófia, amely bármilyen, a 0–7 (különösen 0–5) éves gyerekekkel és családjaikkal foglalkozó szolgáltatás szellemiségét és működését befolyásolhatja, meghatározhatja.

Az életkori alapelv szerint a program fókuszában a 0–7 (különösen a 0–5) éves gyerekek állnak. A rendszeres szolgáltatások a koragyermekkor fejlődés kiemelt szerepének és a korai beavatkozások bizonyított hatékonyságának megfelelően a képességkibontakoztatás interdiszciplináris megvalósítását célozzák.

A területi célzás alapelve. Az ország területi egyenlőtlenségeit figyelembe véve a program elsődleges célcsoportját a hátrányos helyzetű kistérségekben, valamint a települési szegregátumokban élő családok jelentik. Ezeken a területeken jellemző leginkább a szociális problémák halmozódása és az erőforrások szűkössége, másrészt itt hiányoznak vagy szűkösek a kisgyerekekre irányuló szolgáltatások. Azokon a területeken, ahol a program működik, mindenki számára nyitott.

Szülőkkel való partneri együttműködés alapelve. A szülők a gyerek első tanítói. A szülők aktív részvétele, a velük való tartalmas együttműködés, a szülői kompetenciák megerősítése, szükség esetén egyéb szolgáltatásokhoz való hozzájutásának segítése a program meghatározó eleme.

Szakmák és szakemberek közötti együttműködés alapelve a koragyermekkor interdiszciplináris megközelítése alapján. Speciális szolgáltatásokhoz való hozzáférés támogatása a korai felismerés és a fejlődési elmaradások kezelése érdekében. Szakmaközi együttműködésben megvalósuló támogatás a gyerekek és a családok számára.

A program célzottságának alapelve szerint a helyi szakembereknek törekedniük kell arra, hogy – bár a program mindenki számára nyitott – a nagy hátránnyal induló kisgyermekek maradjanak a program fókuszában.

Az alapelvek együttes érvényesülése esetén beszélhetünk Biztos Kezdet programról.

Eredeti szakmám gyógypedagógus, és később tanultam ki ezt a „fejlődéstanászatot”. Nekünk tehát az angol programot alaposan át kellett gondolnunk. Azt hiszem, hogy sokkal többről van itt szó, mint egy egyszerű adaptációról. A leglényegesebb feladat itthon megértetni az emberekkel, hogy a gyerekek minél korábban kerülhessenek kortárs-csoportokba, közösségekbe, ahol szakemberek foglalkozhatnak velük. Az angoloknál inkább a szokások és az angol mint második nyelv elsajátíttatása volt cél, nálunk ezzel szemben inkább a szemléletformálásra kellett a hangsúlyt helyezni.

Ön programokban, projektekben gondolkodott a kezdet kezdetén?

Nem. Azt tudni kell, hogy akkor nem állt rendelkezésre forrás, nagyon nem volt pénz 2003 és 2004 fordulóján. Mivel akkor még az EU-csatlakozás előtt álltunk, szó sem lehetett arról, hogy onnan bármiféle támogatásban reménykedhessünk. Amikor 2004-ben elindult az öt modell-kísérlet² az ország különböző területein, akkor csak hazai támogatás állt rendelkezésre. Nem volt könnyű, mert ezt az egész dolgot el kellett fogadtatni az intézményekkel, az önkormányzatok költségvetésében helyet kellett keresni e tevékenység számára. Azt képzeltem, hogy ez előbb vagy utóbb a helyi irányító hatalom költségvetésének a részét fogja képezni. Ezt azért hittem, mert az angoloknál ez hamar beépült az állami költségvetésbe, tehát ott szó sem volt projektekről. Így 2012-ben már több mint kétszáz „biztos kezdet” ház áll rendelkezésükre.

Kiderült azonban, hogy ez nálunk nem lesz „költségvetési sor”?!

Persze, és ezért nagyon szomorú lettem, de ennek ellenére próbálkoztam, és elkezdtem „nyomulni”. Igaz, közel másfél éven át mindenfajta finanszírozás nélkül működtünk, ami azt jelenti, hogy a programokat a helyi önkormányzatokkal el tudtuk fogadtatni, hogy tegyenek valamit az ügy érdekében. A helyzet 2007-ben változott meg, mert akkor pályázni tudtunk uniós forrásokra. Amikor már pénz van a történetben, amikor a pénzzel kell elszámolni, amikor „től-ig-ok” vannak határidőkben, amikor indikátorokat kell a pénz fejében bemutatni, akkor az egésznek az a része, hogy vajon miért is jön létre egy ilyen program, abban a pillanatban sok minden háttérbe szorul, mert sokkal fontosabb, hogy ezeket a számokat tudjuk teljesíteni.

Van Önben csalódottság? Szerintem azt nem lehet elvitatni, hogy jó néhány ház kiválóan működik...

Ez így van, és ma is azt mondom, hogy egy állandó hullámvasúton ülök, mert ez a történet egy hullámvasutat hozott létre, hiszen amikor már úgy nézett ki, hogy nagyon elveszettnek hittem ezt az egészet, hogy a program a szellemisége szűnik meg, vagyis amiért létrehoztuk, akkor mindig történt valami pozitív elmozdulás. Most például az, hogy létrejöttek a komplex kistérségi programok, amelyekhez csatlakoztatni tudjuk majd e házakat. Remélem, hogy tudunk majd hatni az intézmény-

² Zákány, Budapest-Józsefváros, Vásárosnamény város és 4 falu, Katymár, Ózd

rendszerre, tudunk majd hatni a közgondolkodásra. Fontos, hogy a család minden tagjáról tudjunk, ne csak azokról, akik óvodába vagy éppen iskolába járnak. Egy család életében sokféle támogatási formának kell megjelenni, olyanoknak is, amelyek azt sugallják, hogy ezeket az embereket emberszámba kell venni, ezen felül a szülőknek olyan programokat kell biztosítani, amelyek az ő előremenetelüket is képesek biztosítani.

Számos helyen lehetett látni, hogy a szülők számára képzéseket szerveznek...

Így van. A kollégáink ott helyben ismerik a feltételeket, lehetőségeket. A legfontosabb azonban az volt, hogy ezek a munkatársak levetkőzték a projektszemléletet, és valóban figyelni kezdtek a valós problémákra, a családokra. De ehhez idő kellett.

A program folytatásához segítséget ad majd, hogy hozzákapcsolják a komplex kistérségi programokhoz...

Nehéz lesz összeilleszteni. Az önkormányzatoknak van egy éves fenntartási kötelezettsége, és a minisztériumban is sikerült – elvben – a normatív támogatásról is beszélni. Ha lesz külső támogatás, akkor arra már terv készülhet, hogyan fog megvalósulni az, hogy be tudjanak épülni a kistérségi rendszerbe. A normatív támogatásra majd évenként lehet pályázni.

Akkor ezeket a házakat elvben mindenütt, ahol arra szükség van, létre lehet hozni.

Ha innen nézzük a dolgot, akkor úgy tűnik, hogy a program célba ért. Tehát nem is érthető, hogy én miért lógotom az orromat. Nyilván ez új feladatokat fog magával hozni. A szakember-szükségletnek nem lesz könnyű megfelelni. Szerettünk volna ehhez egyetemeket, főiskolákat megnyerni, hogy ezt a programot tanulni lehessen. Ez nem valósult meg. Most tartunk ott, hogy valamilyen szak keretei között esetleg el tudnánk helyezni ezt a programot.

A gyermekházakban felkészítik a gyermeket, a családot az óvodáztatásra. Vannak-e tapasztalatok arról, hogy az óvoda mit profitált e házak működéséből?

Számomra meglepetés volt, hogy sok esetben az óvoda versenytársnak tekintette ezeket a házakat. Furcsa ez, mert itt korosztályos különbségek vannak. Két dolog derült ki. Az egyik az, hogy az óvodák mindenkit felvettek, mert erre kaptak normatívát, de idővel kiderült, hogy számos gyerek több ok miatt nem járt el az óvodába. De, amikor egy Biztos Kezdet ház megnyílt, új helyzet állt elő. A másik nagy kérdés az volt, hogy milyen gyerekeket kell felvenni az óvodába. A gyerekházak megjelenése kizárta annak a lehetőségét, hogy az óvodák annak alapján „halásszanak” a gyerekek között, hogy kiknek a felvétele nem okoz komoly problémát a napi működés során.

Itt van egy integrációs kérdés is. Én úgy láttam, hogy a gyermekházakban magas arányban jelentek meg roma szülők is. Ez szerintem remek lehetőséget kínál a későbbi együttnevelés megerősítéséhez.

Alapvetően ez a program a földrajzilag hátrányos helyzetű települések számára készült. Tehát itt a település került a középpontba, s ezen keresztül a családok. Ezeken a településeken nagyon nagy számban élnek cigányok. Ezt a helyzetet nem nevezném integrációnak. Egy légtérben élni anélkül, hogy súlyos konfliktusba keverednének egymással, ez nagyon fontos célkitűzés. Az embereket nem könnyű megváltoztatni. Még azoknak az esetében is megvan az előítélet, akiket képeztünk vagy fordítva, csak ezekre a családokra koncentráltak, mondván, hogy ha ők jönnek, akkor kedvezőek lesznek az indikátorok. Ez utóbbiak csekély erőfeszítést tettek arra, hogy a nem cigány gyerekeket behozzák ezekbe a házakba, akiknek a helyzete semmiben sem különbözött a cigány gyerekekétől. A problémát az jelentette, hogy a korábbi oktatásirányítás számára a „Biztos Kezdet” program gyakorlatilag roma-programot jelentett, és ez összezavarta az embereket. Nem tudták, hogy kinek és milyen módon kell megfelelniük.

Az interjút készítette:
Mayer József